

Беседа първа

Сътворението (Бит.1:1-25)

Преди да заемем определена позиция за космогонията*, формирана от наученото в училище (а в българското училище преимуществено изучаваното до момента по този въпрос е еволюционизма), нека да погледнем библейския разказ за сътворението, библейския креационизъм (от creatio ex nihilo – създаване от нищо, призоваване към битие от несъществуването, творчески акт на Бога, който е различен от античната философска представа за творец – демиург, като създател на света, който извайва всичко така, както грънчарят извайва пръстеното гърне от вече налична материя).

Изясняването, тълкуването ни е вписано в мегатекста на християнския светоглед, тъй като Старият Завет е предварително стъпало при възприемане на Новия. Старият завет добива своята завършеност чрез Новия, а Новият Завет е предуказан, предусетен в Стария. Църквата никога не е откъсвала двата завета един от друг. В светлината на Въплъщението Христово, Старият Завет обаче добива своята яснота и се разкрива истинския му смисъл. Божествените истини, дадени в Стария Завет, се разкриват в пълнота в новозаветното Христово учение, чийто изразител е Православната Църква. Затова и светоотеческия коментар преимуществено се взема под внимание. Гръцките и еврейските понятия за удобство са транслирани на български.

Кн. „Битие” (Първа кн. Мойсеева), известна в гръцкия си превод като „Генезис”, представя този библейски разказ, който за древните израилтяни е бил достойно преимущество на коените (свещениците), поради висотата и сложността на представеното в него.

Грандиозната, трудно представима картина на сътворението на целокупното мироздание е предадена с поетичния, богат на нюанси и метафори език на древните семити – номади, в една твърде отдалечена епоха, като се налага да се опишат реалности, превишаващи всяка реч и всяка представа.

На страниците на Стария Завет твърде често за Бог се пише, че чува, вижда, накланя ухо, т.е. на Бог се приписват човешки черти (литературния похват антропоморфизъм) – и този способ онагледява желанието ни по някакъв начин да опишем Неописуемия.

Ето първият стих на тази най-стара свещена боговдъхновена книга, с която начева библейския корпус – **„В начало Бог сътвори небето и земята.“** (Бит. 1:1)

Необходимо е да се съобразяваме с особеностите на оригиналния език на текста, а това е библейски еврейски (който е различен от съвременния иврит) и да вземем под внимание цялостната палитра от мнения на хебраистите (изследователи на староеврейските библейски текстове), които са отделили голямо внимание на разказа за сътворението.

Точността на превода и смисловите нива, които ни представя оригиналът, ще ни освободи от субективно налагане на наши осъвременени представи върху текста – ключово е желанието ни да погледнем света през очите на древния израилтянин

от патриархалната епоха (19-16 век пр. Хр), който притежава свещено знание, дадено от Самия Бог и се мъчи да го предаде на своя си, все пак ограничен език.

Настоящото няма претенции да обобщи всичко написано по този повод – задача трудно обозрима дори за най-сериозно и систематично изследване, а да даде най-основни жалони за по-добро вникване в старинния текст.

Употребеното в оригинала Божие име от първия стих на Битие (Елохим, гр. Теос) е в мн.ч., което изразява възхвала и прославяне. Такова мн.ч. в Стария Завет се употребява понякога за високопоставени и влиятелни личности. Дава усещане за множественост на сили и мощ у Единия Бог-Творец, като произходът на „Елохим“ се свежда до общосемитския корен „силен съм, могъщ съм“ и същевременно носи знание за строго единобожие (монотеизъм), тъй като това мн.ч. върви с глаголи в ед.ч.

Бог е всемогъщ и всемоушен и по Своята безмерна благодат, и по силата на свободната Си воля, Той решава „в начало“ да създаде света. Защо не е казано „в началото“? Защото се подчертава необичайното, за пръв път случващото се, извънмерното; все още нищо не е, няма нищо освен Бог, няма време, няма материя... Това е начало на всички начала.

Оригиналът на глагола „сътвори“ (евр. „бара“) носи точно смисъла на създаване от нищо, на призоваване към битие от нищо, а не извайване от вечна, макар и хаотична материя.

Първо е сътворено небето, под което древните свети отци са единодушни, че разбираме невидимия, духовния, ангелския свят, сферата на вечността, на непреходното, противоположно на изменчивото материално битие. Под „земя“ тук разбираме не земята в днешния ѝ вид, а хаотичната безформена праматерия.

В този първи стих на кн. Битие, „небе“ е единственото указание за ътворението на ангелския свят – факта, че този ред на мирозданието е сътворен първи.

Стих 2. *„А земята беше безвидна и пуста; тъмнина се разстилаше над бездната, и Дух Божий се носеше над водата.“* Безвидна и пуста е земята – неоформена, груба стихия, и тъмнината, според св. Василий Велики бележи мрака на една гигантска маса, в чийто глъбини не може да се проникне, поради липса, лишениост на светлина (да не забравяме, че все още светлината не е..)

„Дух Божий се носеше над водата“ (на евр. „мерахетей“ значи животвори, съгрива плодотворно) – Духът призовава материята да се събуди за вложените ѝ от Бог закони.

Духът Божий съгрива, стопля, както птицата своите малки, хаотичната материя. В светлината на Христовата истина, Дух Божий е указание за Третото Лице на Светата Троица.

Бог Отец – Творец на света сътворява всичко чрез Сина – Логос, по действието на Духа Божий – цялото мироздание получава своето битие по благата Божия воля.

Стих 3. *„Рече Бог: да бъде светлина. И биде светлина.“* Още не са изваяни небесните тела, а на светлината вече е дадено начало. Самото изричане, произнасяне Божие вече е и действие.

Стихове 4. и 5. **„Видя Бог, че светлината е добро нещо, и отдели Бог светлината от тъмнината. Светлината Бог нарече ден, а тъмнината – нощ. Биде вечер, биде утро – ден един.“** Превъзходността на творението е оценена, то изпълнява без остатък своето предназначение, промислено от Твореца – ето това е „добро“ в старозаветния смисъл на думата.

Да забележим – „ден един“, а не първи, за да се подчертае изключителността на този начален за всичко съществуващо ден, като еврейската дума „йом“ значи не само ден, но и неопределен откъс от време (не е фиксирано като век, ера, епоха, но е голям времеви отрязък). Свети Ефрем Сирий в своето тълкувание на Битие смята този отрязък от време за обикновен ден. Но древните християнски тълкуватели не са акцентирали върху това дали творческият ден е обикновен наш ден или голям период. Техният поглед е съсредоточен в полемиката с езическите космогонични представи. Остротата на този въпрос иде от ерата на еволюционистките теории. Великолепен коментар, сумиращ и светоотеческия синтез по въпроса и цялостните научни достижения прави отец Серафим (Роуз) в книгата „Битие, сътворение и първите хора“*

„Златният век“ на класическото християнство – четвърто столетие, ни е оставен забележителен по проникновение и мащаб коментар върху библейския разказ за сътворението – „Шестоднев“-а на свети Василий Велики, наследен на българска почва от Йоан Екзарх – нашия бележит книжовник, който развива темата за сътворението с цел просвещение на новопокръстения български народ.

„Биде вечер, биде утро“ – това ще се повтаря във всичките шест творчески дни. Денят започва от вечерта, затова църковният ден започва от предходната вечер, когато биенето на камбаните ни призовава към вечернята – вече сме навлезли в благодатното време на утрешното богослужение.

Стих 6. **„И рече Бог: да има твърд посред водата, и тя да дели вода от вода. (Тъй и стана.)“** Тук най-важна изглежда думата твърд (евр. „ракиа“) – твърдта показва излизане от състоянието на първичен хаос. „Ракиа“ има множество значения, но в случая носи смисъла на блясък на кристал, на свод, видян от очите на древните над небесната чаша, тайнствена граница, която очертава, от-граничава нашия земен свят от всичко друго, от цялата немислима мащабност на вселената. Изглежда древните са си представяли (ст. 8) небето като покривало, което дели други небеса от нас.

Стихове 9. и 10. **„И рече Бог: да се събере водата, що е под небето, на едно място, и да се яви суша. Тъй и стана. (Водата под небето се събра на местата си, и се яви суша.) Сушата Бог нарече земя, а събраните води – морета. И видя Бог, че това е добро.“**

По Божието творческо слово се оформят водата и сушата в нашия свят. Бог нарича сушата „земя“, което ще рече, че утвърждава външния ѝ вид, както и състава ѝ. В библейския контекст даването на име е проява на власт и владение.

Ст. 11. **„И рече Бог: да произведе земята злак, трева, що дава семе (по свой род и подобие), и плодно дърво, що дава според рода си на земята плод, чието семе си е в него. Тъй и стана.“** Виждаме, че след като е оформена земята по действие на вложените от Твореца ѝ закони, тя произвежда злак – тревиста

растителност, която покрива земята, а после и плодни дървета. Това става в третия творчески ден.

Ст. 14. **„И рече Бог: да бъдат светила на небесната твърд, (за да осветляват земята и) да отделят ден от нощ и да бъдат знакове и за времена, и за дни, и за години“**; Бог създава небесните светила. Тук акцентът е върху предназначението им да служат на човека, а не да са божества, както е у древните египтяни, вавилонци и т.н. – политеисти* (основно обожествяващи небесни тела), от които израилтяните със своето единобожие рязко се отграничават. Затова е подчертано изрично създаването на небесни светила от всемогъщия Творец и тяхното предназначение – да служат, а не да бъдат обект на почитание в ст. 16. **“И създаде Бог две големи светила: по-голямото светило да управлява деня, а по-малкото светило да управлява нощта, създаде и звездите.”**

Употребеният в ст.16 глагол „създаде“ (на евр. аса) носи смисъл на извайване, оформяне от нещо съществуващо, от нещо вече налично- в отличие от „бара“ – сътворявам (от нищо). Изглежда светилата съществуват отпреди, но едва в четвъртия творчески ден добиват своята завършеност.

В петия творчески ден **„И сътвори Бог големи риби и всякакъв вид животни-влечуги, които произведе водата, според рода им, и всякакви пернати птици според рода им. И видя Бог, че това е добро. След това Бог ги благослови и рече: плодете се и множете се и пълнете водите в моретата, и птиците да се множат на земята.“** (Бит. : 20, 21)

Бог нарежда на водния свят да произведе „многораждащи се“ (евр. шеер), а също и птици, т.е. всички крилати същества. Така във водата по Божия повеля загъмжават живите души. Бог ги създава, като в 21 ст. е посочено изрично „бара“ (сътвори от нищо). Големите риби и другите животни в евр. текст са различни морски обитатели (разбира се библейската зоологическа класификация няма как да е идентична с тази от съвременните учебници по зоология).

Тук в петия ден имаме особено Божие действие – Божията благословия над създаденото, което се оказва „добро“ (послушно, изпълнително, следващо своята предзададена функция). Тази благословия полага исконно заложената от Твореца потенция за продължаване на рода – тъй естествена за живите същества.

Ст. 24. **„И рече Бог: да произведе земята живи души според рода им, добитък и гадини, и земни зверове според рода им. Тъй и стана.“** Сега в шестия ден и върху сушата Бог дава благословение за създаване на различни видове животни (употребена е думата „аса“- да произведе).

Предстои създаването на човека....

***космогония** – учение за създаването на света

***политеизъм** – вярата на езичниците, многобожници, почитачи много божества

***Genesis, Creation and Early Man. The Orthodox Christian Vision**” by Fr. Seraphim Rose

Беседа втора

Сътворението на човека (Бит.1:26-31)

Първите 25 стиха от книга „Битие“ – началната книга от старозаветния корпус, предават грандиозната картина на сътворението на целокупното мироздание в шестте творчески дни. За всяка сътворена реалност – неодушевена и одушевена, Бог вижда, че е „добро“. Но ето че предстои създаването на най-драгоценното Богу – на човека, носещ Неговия образ.

Бит.1:26 *„След това рече Бог: да сътворим човек по Наш образ, (и) по Наше подобие; и да господарува над морските риби, и над небесните птици, (и над зверовете) и над добитъка, и над цялата земя, и над всички гадини, които пълзят по земята.“*

Прави впечатление множественото число на глагола, за първи път срещано на страниците на Библията. Глаголната форма на оригиналния език (библейски еврейски) – „нека създадем“- изразява подбуда, увещание, подкана, като тук е употребено множествено число, съдържащо идеята за обсъждане, размишление, решение. Това е говор в първолична множествена форма и то при разговор на някого със самия себе си.

Изключително грижливото съхранение на еврейските текстове изключва всяка възможност за вмешателство. В контекста на юдейския светоглед, тази вътрешна множественост е необяснима, а опитите за тълкуване на този пасаж – неубедителни.

В светлината на светоотеческите коментари тук за първи път в Стария завет имаме вече указание за троичността на Бога. Тук е налична мистическа насока за Второто Лице на Света Троица – Сина, *„чрез Когото всичко е станало“*, Ангела на великия съвет, Княза на Мира, Чудния съветник, Отеца на бъдещия век.

Не би могло този стих да е указание, съветване с ангели (както мислят някои юдействащи), защото между Творец и творение, между Господар и слуга (а ангелите са само Божии служители, духове служебни) не може да има общност на действие.

Очевидно е, че *„Наш образ и Наше подобие“* указва на дълбоката тайна на вътрешнотроичните отношения. Указва и на по-особения, по-висшия статут на човека, който ще бъде създаден. За човека се съвещават Лицата на Единия и Троичен Бог. Ето достойнството, честта и славата на това последно творение – човека. Същевременно веднага в следващия стих се подчертава единството на Бога с думите *„И сътвори Бог човека по Свой образ, по Божий образ го сътвори; мъж и жена ги сътвори.“* (Бит. 1:27)

Божий образ (евр. целем), Божие подобие (евр. демут), какво значи това, кое е това, което ни отличава от всичко предходно, от всичко сътворено досега? Имаме указание от Свещеното Писание, че образът Божий е неизличим (Бит. 9:6) – той не

ще изчезне след грехопадението на прародителите, единствено ще бъде потъмнен, но не и заличен.

Свети Григорий Богослов споделя, че Бог създава първо невидимия ангелски свят (възможността да тълкуваме „небе“ от първи стих на Битие в духовен смисъл). После промисля и за вещественя, материален свят, тъй прекрасно хармоничен. Така Той показва, че е всемогъщ да сътвори не само сродното Нему (т.е. духовния свят), но и съвършено чуждото на Себе Си естество. Така и духовните (ангелски) същности, и телесните са заели своето място като изразители, хвалители и проповедници на Божието величие. Но все още няма съвършено съчетаване на противоположностите, което ще разкрие цялото богатство на благостта. Словото на Художника на небесното и земното създава живо същество (човека) от сътвореното вече вещество, вземайки пръстта (тялото), а от Себе Си влагайки живота. Така Бог създава човека – малък космос, велик в малкото, зрител на видимото и таинник на умосъзерцаемото, едновременно земен и небесен, преходен и безсмъртен, плът и дух, подготвен за преселването във висшия свят чрез стремежа си към Създателя.

Светите отци сочат различни черти на образа Божий – господаруването над тварите (тълкувано и в духовен смисъл – като владееене над звероподобните страсти, родеещи ни с нисшето). Някои казват, че образът е разумът на човека, а други – свободата. Според свети Григорий Нисийски, образът Божий е пълнотата на благата, с които човек е надарен, още повече, че единствено поради Своята благост Всеблагият благоволява да твори.

Всеобщото наличие на Божий образ (Бит. 1:27. **„И сътвори Бог човека по Свой образ, по Божий образ го сътвори; мъж и жена ги сътвори“**) предполага възможността за богоуподобяване, за възхождане по стълбицата на добродетелите, за да може човек по благодат да стане подобен Богу. Богоподобие се дава като индивидуална възможност за усъвършенстване. Бог е благ, следователно човекът, носещ Неговия образ има възможността да се изпълни с всякакво благо.

Мъж (на евр. иш) и жена (на евр. иша) – ето тук се упоменава за първи път „човека“ и условно казано „човечката“ – жената, негова спътница.

Подробното описание на сътворението на човека предава библейският разказ от следващата 2 глава на Битие.

Така човешката ни природа по образ се родее със Създателя, тя е словесна и разумна, но по полово деление носи чертите на безсловесните. Така са съчетани висшето и нисшето в това последно Божие творение.

Бит. 1:28 **„И благослови ги Бог, като им рече: плодете се и множете се, пълнете земята и обладайте я и господарувайте над морски те риби (и над зверовете), над небесните птици (и над всякакъв добитък, над цялата земя) и над всякакви животни, които пълзят по земята.“**

Някои свети отци тълкуват, че тук благословието за умножаване на рода се дава, тъй като Бог е предвидил, че човешката воля не ще тръгне по прекия път към съвършенството и за да не бъде ограничена множествеността на човеците, Бог предвижда този способ на размножаване, който ще бъде отговорен на падналото в грях естество. Други пък считат, че проекцията за умножение на рода е налична още в самото начало във вида, който знаем сега.

Господаруването над всяко живо същество ни подготвя да осъществим господство над самите себе си – да сме владетели на своите страсти. Гневът, нагонът за удоволствие, себелюбието – всичко това е далеч от боголепните черти. С това човекът се родее с безсловесните. Но господство в него е духът и неизличимият Божи образ, който тегне към небесната ни прародина. И един ден при нашия стремеж към Бога, ще оставим страстите и желателната страна на душата си, душата ни ще стане свободна от всяко неразумно движение и така тя – истинската част на човека, ще се върне обратно при себе си, като познае своята природа и в своята красота ще прозре сякаш в огледален образ Първообраза.

Ето това е Богоподобие, пише свети Григорий Нисийски, ето към това е призван иш (човека) и неговата половина.

„Плодете се и се множете“ (Бит. 1:22) – така Господ вече се е обръщал към живеещите във водата твари . Но тук има и друг дълбинен смисъл – възрастване, умножение се отнася и към телесната и към духовната същност. Възрастването на телесното е порастването, развитието от малък организъм към зрелостта. Възрастването в духовното е развитие към съвършенството, за което ни призовава Бог.

Бит. 1:29-30 **„И рече Бог: ето, давам ви всякаква трева, що дава семе, каквато има по цялата земя, и всякакви дърво, чийто плод е дървесен и дава семе – това ще ви бъде за храна, а на всички земни зверове, на всички небесни птици и на всяка (гадина), която пълзи по земята и има жива душа, дадох за храна всичкия злак тревист. Тъй и стана.“**

Виждаме, че още няма смърт. Ядиво за всички е тревата – злак, всяка жива душа ще яде от него. Ловуването на живо същество, изяждането на животни, убийството за препитание се благославя едва в Ноевите дни. В първичната чистота на мирозданието творението е мирно и хармонично – убийство все още няма.

И неслучайно Бог вижда, че това творение е **„твърде добро“** (Бит.1:31)